

Олег ВАСЮТА

**ЛЮБОМИР БОДНАРУК І ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО
ЧЕРНІГІВЩИНИ НОВІТНЬОЇ ДОБИ
Культурологічний аспект**

Регіональні музикознавчі студіювання засвідчують зростання творчого інтересу до змісту тих художніх процесів, які виходять за рамки локального явища і стають вагомою часткою загального річища духовної культури України. Це стосується різних сфер музичної діяльності, але в першу чергу — хорової, оркестрової, композиторської, виконавської.

Зрештою, на цьому шляху відбувається поступальне нарощення аналітичного обшину мистецтвознавства, яке й формує загальний об'єм концептуальної цілісності загальноукраїнського музичного простору. В цьому контексті, винятково цінним, з нашої точки зору, є творчий напрям, запропонований Всеукраїнською науково-практичною конференцією, присвяченою творчості визначного хорового диригента України В'ячеслава Палкіна [6]. Досвід зазначеної конференції привабливий узагальненням цілого ряду взаємопов'язаних явищ музичного мистецтва, проаналізованих через призму творчої праці конкретної непересічної мистецької особистості. Не випадково, говорячи про значення творчого спадку відомого харківського диригента і культурно-громадського діяча сучасності В. Палкіна, професор В. Рожок наголошує: «В. С. Палкін уособлює загальноукраїнський тип хорового діяча... В його діяльності і натурі сконцентрувалися найпитоміші якості української духовності, відданості митця своїй улюбленій справі, високоморального ставлення до людських ідеалів, скромність, все те, що відповідає митцям такого масштабу» [5]. В цьому сенсі, осмислення творчого феномену відомого українського хорового диригента, заслуженого діяча мистецтв України, одного з яскравих представників музичного мистецтва Чернігівщини Л. М. Боднарука — цілком логічне. До того ж, виникає необхідність у здійсненні певної «синхронізації» дій у музично-хоровому процесі кінця ХХ — початку ХХІ ст., часу т. зв. «хорового ренесансу» в Україні.

Хорове мистецтво Чернігово-Сіверського культурного регіону тримається на потужному духовному фундаменті, і характеризується чітко окресленими

етапами поступального розвитку. До того ж, враховуючи новітні напрацювання вітчизняного музикознавства в галузі церковної музики, є певні підстави, говорити про те, що становлення професійної вокально-хорової діяльності на Чернігово-Сіверщині співпадає з часом заснування Чернігівської єпархії (992) [7]. Винятково важливим, з точки зору актуалізації питань хорової культури, є період другої половини XVII ст. Час, коли стараннями Чернігівського архієпископа Лазаря Барановича Чернігів перетворився у визначний культурний центр Лівобережної України. Відомо, що в історії української музичної культури важливе місце належить хоровій капелі Лазаря Барановича, а також творчості одного з піонерів нового музичного стилю (зокрема, партесного хорового концерту) — Симеона Пекалицького [4]. До речі, він є одним з перших відомих професійних хормейстерів Чернігівщини. Хорова капела Лазаря Барановича стала мистецьким явищем, яке впливало на музичні процеси не лише в зазначеному середовищі, а й далеко за її межами, зокрема у Московському царстві другої половини XVII ст.

В цілому, за часів Гетьманату (1648–1764) Чернігівщина висунула цілу плеяду видатних майстрів хорової справи, серед яких особливе місце належить Марку Полтарацькому, Гаврилу Головні, Андрію Рачинському, Максиму Березовському, Дмитру Бортнянському, Степану Давидову і ін [1].

Чернігів, Батурин, Новгород-Сіверський, Глухів, Ніжин і інші міста Чернігово-Сіверщини концентрують у собі потужні хорові сили і навіть продукують їх назовні, стаючи центрами постійних наборів співацьких кадрів до різних хорів, аж до XIX ст. Приміром, лише М. І. Глінка (на той час (1838) директор Придворної співацької капели) відібрав для подальшої співацької хорової діяльності на Чернігівщині та Київщині близько 20 нових співаків. Чернігівці добре прислужилися справі становлення музично-хорової думки в Україні. Варто відзначити праці Г. Головні «Начало познання нот ірмологійного простого пінія» (1752) та Г. Барановича (випускника Чернігівської духовної семінарії, керівника хору Києво-Могилянської академії (1799–1804) «Ірмологіон по печерському напіву», «Правила для нашого ірмологійного пінія».

Кінець XIX ст. початок XX ст. позначився активізацією багатьох сфер хорового життя. Наприклад, в цей час у Чернігівській єпархії нараховувалося близько 300 церковно-співочих хорів лише з учнів церковно-парафіяльних шкіл. На Чернігівщині працювали визначні українські хорові диригенти Г. Давидовський, Г. Горелов (Горілій), учитель Г. Верьовки і П. Тичини — О. Соловйов, П. Добровольський, Г. Зосимович і ін. У Чернігові неодноразово проводилися загальноросійські курси церковного співу. Організовувалися церковно-співочі товариства. Зокрема, ініціатором створення Чернігівського церковно-співочого товариства став визначний російський хормейстер і хоровий композитор

О. Архангельський, який знайшов підтримку з цього питання керівництва Чернігівської губернії. О. Архангельський також керував першим духовним концертом товариства. Хор у складі 167 співаків виконав твори Д. Бортнянського, І. Соломіна, О. Архангельського і ін. композиторів [2].

На подальший розвиток хорового мистецтва суттєво вплинуло становлення фундаментальних основ мистецької освіти. З заснуванням першого Чернігівського музичного училища (1904), Чернігівських музичних класів (1907), з формуванням музично-освітніх закладів радянської доби, зокрема, відновленням діяльності музичного училища, відкриттям Ніжинського музично-педагогічного факультету, розширенням мережі початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів — значно збільшується хоровий потенціал регіону. Чернігівщина виховує талановитих майстрів хорової справи. Для прикладу, Л. Ревуцький здійснює перше виконання своїх творів, які пізніше стають класикою музичної культури України, зокрема, хор Прилуцької кооперації (хормейстер О. Фарба) здійснив перше виконання знаменитої кантати-поєми «Хустина» (1923) [3]. У наступному періоді, який припадає на 1960–1980-і розпочалося формування новітніх центрів хорової культури регіону, які об'єднувалися навколо Чернігова, Ніжина, Прилук, Новгорода-Сіверського, Срібного, Козельця, Мени, Варви. Провідниками нового хорового мислення? іншої системи хорового співу стали хормейстери В. Іконник, А. Лащенко, А. Тевзадзе, А. Пашин, В. Полевик, А. Вишнева і ін., які суттєво вплинули на процес підтримки і продовження справжніх традицій співацького мистецтва краю. Таким чином, зусиллями майстрів нової генерації було підготовлено основу для стрімкого злету хорового мистецтва Чернігівщини в кінці ХХ — на початку 10-х рр. ХХІ ст. У процесі становлення хорової справи на засадах високої професійності, виняткове місце належить Л. Боднаруку, який маючи високу фахову освіту (закінчив Львівську консерваторію ім. М. Лисенка) і достатній практичний досвід роботи з хорами різного стану — майже 30 років (1980–2009) визначав головний напрям розвитку хорової культури регіону. За цей час Л. Боднарук керував ансамблем пісні і танцю «Полісся» обласної філармонії, хором музичного училища ім. Л. Ревуцького, з яким ставав неодноразовим лауреатом різних республіканських конкурсів хорового мистецтва. Але головною справою життя майстра стало створення першого на Чернігівщині професійного камерного хору ім. Д.С. Бортнянського (1996) (у 2009 р. отримав статус «академічного»). До першого складу хору ввійшли випускники музичного училища ім. Л. Ревуцького, для яких гармонійно поєдналися роки навчання у музичному училищі з подальшим переходом до етапу професійної співацько-хорової діяльності. За час своєї праці творчий колектив посів одне з почесних місць серед професійних хорових колективів України. Характеризуючи творчу діяльність академічного камерного хору ім.

Д. Бортнянського в першу чергу звернемося до репертуару. Як відомо репертуар, є однією з найсуттєвіших складових в об'єктивізації того чи іншого мистецького явища. По-перше, музичний репертуар, містить у собі певну інформацію, яка дозволяє з'ясувати стан і рівень розвитку професіональних рис музичного колективу в тому чи іншому мистецькому середовищі.

По-друге, репертуар — важливе джерело у дослідженні шляхів формування конкретного музичного середовища, з'ясуванні географії музичних впливів, а також у визначенні особливостей функціонування, приміром, хорової літератури у виконавській практиці та кожній соціально-культурній структурі. Нарешті. Репертуар найбільш повно характеризує хоровий професіоналізм місцевих творчих сил, в певному сенсі, структурує різні колективи за рівнем виконання, дозволяє з'ясувати характер естетичних уподобань конкретної спільноти. Виходячи з цього репертуар, напрацьований Л. Боднаруком з академічним камерним хором ім. Д. Бортнянського, характеризується за наступними критеріями:

- 1) тематикою, формою та засобами музично-хорової виразності;
- 2) за рівнем охоплення музичної спадщини з урахуванням її різних ракурсів:
 - а) національного;
 - б) жанрово-тематичного;
 - в) ідейно-естетичного;
 - г) художньої (мистецької) якості тощо;
- 3) важливим чинником осмислення репертуару є рівень охоплення сучасної хорової творчості, що є показником адекватного реагування на запити часу, тотожності провідним напрямом духовного розвитку особистості, соціуму, врешті-решт, держави.

З огляду на вищезазначене, розглянемо репертуар академічного камерного хору ім. Д. Бортнянського у наступному порядку:

1. Українська класична хорова спадщина;
2. Хорова музика різних музичних стилів;
3. Хорова спадщина М. Д. Леонтовича;
4. Хорова Шевченкіана;
5. Хорова творчість Б. Лятошинського;
6. Українська хорова музика ХХ — початку ХХІ ст.

1. Українська класична хорова спадщина

М. Березовський «Отче наш» хоровий концерт

М. Березовський «Не отвержи меня во время старости» хоровий концерт

Д. Бортнянський «Прийдіте, воспоїм, людіє» хоровий концерт № 15

Д. Бортнянський «Вознесу тя боже мой» хоровий концерт № 16

- Д. Бортнянський «Гласом моїм» хоровий концерт № 27
Д. Бортнянський «Да воскреснет, Бог» хоровий концерт № 34
А. Ведель «Величая, величаяю тя, Господи» хоровий концерт

2. Хорова музика різних музичних стилів

- В. А. Моцарт «Реквієм»
К. Орф «Карміна Бурана»
А. Гнатишин «Вірую» (київського розспіву)
А. Гнатишин «Богородице Діво, Радуйся»
М. Леонтович Фрагменти зі «Служби Божої»
М. Вербицький «Ангел вопієше»
С. Рахманінов «Богородице Діво». З Літургії
С. Рахманінов «Тебе поем». З Літургії
А. Шнітке «Отче наш»
О. Гречанінов «Літургія — Domestica» (фрагменти)
Юзеф Свідер «Miserere» («Помилуй»)

Афро-американські духовні пісні співи — спірічуелси в обробці Роберта Шоу:
«Deep River Jordan» («Глибока ріка Йордан»)
«Some times I feel» («Деколи я відчуваю»)
«Dry bones» («Сухі кості»)

3. Хорова спадщина М. Д. Леонтовича

- М. Д. Леонтович, вірші В. Сосюри «Льодолом»
М. Д. Леонтович «Отче наш» зі «Служби Божої»
М. Д. Леонтович «Отче наш» зі «Служби Божої»
М. Д. Леонтович «Хай іде насува чорна хмара» з незакінченої опери
«На русалчин Великдень»
М. Д. Леонтович, вірші В. Сосюри. «Літні тони»

Українські народні пісні в обробці М. Д. Леонтовича:

- «Зашуміла Ліщинька»
«Піють півні»
«Ой нас братці п'ять»
«Пряля»
«За городом качки пливуть»
«Ой з-за гори кам'яної»
«Ой устану я в понеділок»
«Гра в зайчика»

- «Дударик»
- «Козака несуть»
- «Гей ви стрільці січовії»
- «Із-за гори сніжок летить»
- «Зажурились галичанки»
- «Щедрик»
- «Ой, там за горою»

4. Хорова Шевченкіана

- Л. Ревуцький, вірші Т. Шевченка. «Хустина» кантата-поема
- Є. Козак, вірші Т. Шевченка. «Думи мої»
- Б. Лятошинський, вірші Т. Шевченка «Тече вода в синє море»
- Б. Лятошинський, вірші Т. Шевченка «Із-за гаю сонце сходить»
- Б. Фільц, вірші Т. Шевченка «Учітеся, брати, мої»
- В. Іконник, вірші Т. Шевченка «Сонце заходить»
- Л. Ревуцький, вірші Т. Шевченка «Утоптала стежечку»
- А. Вахнянин, вірші Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати»
- Українська народна пісня на вірші Т. Шевченка «Реве та стогне Дніпр широкий»
- Л. Ревуцький, вірші Т. Шевченка «Заповіт»

5. Хорова творчість Б. Лятошинського

- Б. Лятошинський, вірші Т. Шевченка «Тече вода в синє море»
- Б. Лятошинський, вірші Т. Шевченка «Із-за гаю сонце сходить»
- Б. Лятошинський, вірші О. Пушкіна Хорова сюїта «Пори року»
— Весна — Літо — Осінь — Зима
- Б. Лятошинський, вірші О. Пушкіна «По небу крадеться луна»
- Б. Лятошинський, вірші А. Фоміна «Чернеча гора»
- Українська народна пісня в обробці В. Лятошинського «Ой у полі три кри-
ниченьки»
- Українська народна пісня в обробці В. Лятошинського «Лугом іду, коня веду»

6. Українська хорова музика ХХ — початку ХХІ ст.

- О. Некрасов «Славень Воскресінню»
- І. Тараненко, вірші Л. Костенко «Єдиний Боже» (за Псалмами Давида)
- І. Тараненко «Покаянна молитва»
- В. Стеценко «Псалом» (7-ий Псалмом Давида)
- Л. Дичко «Замок Шамбор» з хорового концерту «Французькі фрески»
- Б. Фільц, вірші Т. Шевченка «Учітеся, брати, мої»

А. Золкін, вірші І. Франка «Осінні думи» з диптиху
Є. Козак, вірші Л. Коваля «Вівчарик»
Українська народна пісня в обробці Г. Верьовки «Ой у полі могила»
Українська народна пісня в обробці А. Кушніренка «Подоланочка»
В. Стеценко, слова народні «Веснянка»
В. Стеценко, слова народні «На долині дуб, дуб»
О. Яковчук «Веснянка»
Г. Майборода, вірші В. Сосюри «Пролісок»
О. Некрасов, слова народні «Весілля мухи»
Українські народні пісні в обробці Л. Колодуба «Танці села Турівка», «Од Києва до Лубен»

Таким чином, хоровий доробок Л. М. Боднарука має неперехідне значення для розвитку музичної культури регіону. В Ньому відбилися декілька суттєвих історичних моментів духовної культури новітньої доби, зокрема:

1. Послідовна хорова і культурно-просвітницька діяльність Л. М. Боднарука сприяла створенню першого на Чернігівщині професіонального мистецького колективу — академічного камерного хору імені Д. Бортнянського;

2. Виконавська практика хору сприяла поширенню високохудожніх музично-хорових цінностей, що сприяло формуванню потужного хорового руху в регіоні (творчість відомих хормейстерів Чернігівщини М. Борща, Р. Борщ, С. Голуба, А. Шумської, А. Костенко, С. Вовка, В. Коцура і ін.);

3. Хорова творчість Л. М. Боднарука, ніби з'єднала різні епохи розвитку хорового мистецтва Чернігівщини, виокремивши найсуттєвіше і найвагоміше, що характеризується словами, які часто повторював маестро: «Без справжньої хорової культури не можна будувати фундамент нової держави».

Творчість відомого музиканта заслуговує на подальше вивчення та узагальнення.

1. *Васюта О. П.* Співаки Чернігівщини: Довідник. — Чернігів, 2006.
2. *Васюта О. П.* Музична життя на Чернігівщині у XVIII–XIX ст.: історично- культурне дослідження. — Чернігів, 1997. — С. 112.
3. *Кузик В.* Лев Миколайович Ревуцький. — К., 2009. — С. 35.
4. *Протопопов В.* Про хорову багатоголосу композицію XVII — початку XVIII ст. та про Симеона Пекалицького // Укр. музикознавство. — К., 1971. — Вип. 6. — С. 73–101.
5. *Рожок В. І.* В'ячеслав Палкін і хорова культура України другої половини XX ст. // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 16 вер. 2005 року. — Харків, 2006 — С. 11.
6. Творчо-педагогічна діяльність В'ячеслава Палкіна в контексті хорової культури України // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 16 вер. 2005 року. — Харків, 2006.

7. 1000 років Чернігівській єпархії // Тези доп. церковно-іст. конф., 22–24 вер. 1992 р., м. Чернігів. — Чернігів, 1993.

Анотація. У статті розкрито важливий етап формування музичної культури Чернігівщини, пов'язаної з діяльністю диригента Л. М. Боднарука.

Ключові слова: диригент, хор, вокально-хорова музика, хоровий концерт, хоровий спів, розвиток.

Summary. The article tells about the formation of the main part of musical culture in Chernihiv region which deals with activity conductor L. M. Bodnaruk.

Keywords: conductor, vocal — choral musik, choral concert, choral singing, development.